

Interview met Jac Hetsen.mhm

Jac. Hetsen (1943)

Missionarissen van Mill Hill

‘In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw was het niet ongebruikelijk dat een jongen uit een katholiek gezin zich “geroepen” voelde.

Bij mijn vader en moeder kwamen vaak kennissen uit West-Friesland op bezoek, Mill Hillers, in hun toog met rode sjerp. Zij vertelden verhalen over de missie: over Borneo en Afrika. Dat vond ik wel heel interessant. Ik had ook een paar oudere neven die op het seminarie zaten, die kwam ik in de vakantie tegen. Ik raakte geboeid door hun belevenissen, het avontuur lokte. Misschien wilde ik ook wel het dorp uit...

Na de lagere school begon de lange weg naar de priesterwijding. In Roosendaal werd ik voorbereid op het lidmaatschap van de apostolische gemeenschap van de Mill Hillers, een van Engelse origine wereldwijd gerichte missieorde, die sterk was verbonden met de Engelse kolonies en Engelssprekende landen.

Nadat ik tot priester was gewijd, werkte ik drie jaar als groepsleider bij onze interne opleiding in Tilburg.

Hoe was je directe voorbereiding op je taak in Oeganda ?

In 1971 werd ik vanuit Engeland benoemd om naar Oeganda te gaan. De directe voorbereiding bestond uit de vakken missiologie en antropologie. Ik was zes jaar lang in een internationale gemeenschap opgeleid. Filosofie en theologie werden in het Engels gegeven. Ik zat er tussen allerlei nationaliteiten – wel Europees, maar ik was dus gewend om te gaan met andere talen, achtergronden en cultuurverschillen. In die zin was ik al voorbereid om naar het buitenland te gaan. Maar het bleef een hele overgang. Pas toen ik echt in Oeganda was, leerde ik de taal en de gewoontes kennen.’

Hoe was het leven in het binnenland in Oeganda in 1971?

Geen water, geen licht

‘Ik kwam op het platteland terecht, zo’n zestig kilometer van de stad, bij een Nederlandse collega. Hij leerde mij de taal: het Ateso. We woonden in een oude school, die was ingericht als huis. In een apart huisje woonde een vrouw, die voor ons kookte en de was deed.

Soms hadden we bijna geen water meer. Dan was het wachten op de regen zodat de watertanks weer vol zouden lopen. Er was geen elektriciteit. We deden ’s avonds een kleine generator aan, die op olie liep, zodat we een uurtje licht hadden.

We zaten tussen de mensen, tussen het volk, vlakbij een lagere school waar iedere dag honderden leerlingen kwamen. Deze plek kon je moeilijk met een dorp vergelijken zoals wij dat kenden. De mensen woonden allemaal verspreid in hutten, en waar de *duka*’s, de winkels,

waren, had je het begin van een gehucht. De mensen woonden allemaal bij hun land waar ze bijvoorbeeld gierst of katoen verbouwden. Op dat land waren allemaal vrouwen met ontblote borsten aan het werk. Terwijl ze hun benen altijd bedekten. Dat was wel even vreemd, natuurlijk. Na een tijdje was het gewoon om vrouwen te zien, die tijdens het werken hun kinderen zoogden.

...

Eens in de maand gingen we twee of drie dagen op safari – zoals wij dat in Oost Afrika noemden. Ik zat dan in een dorp bij het kerkje, of in een hut. In het begin nam ik nog wel eens brood mee, of iets anders, maar na een tijdje bracht ik alleen nog maar mijn slaapzak mee. Ik kreeg te eten van de dorpingen. Dat was de gewoonte.

Binnen mijn eerste parochie waren er twee verschillende stammen die ieder hun eigen taal spraken. Het verschil was zo groot als tussen Nederlands en Russisch. Ik hoorde het verschil niet in het begin. Mijn Mill Hill mede-broeder gaf mij iedere avond bij het licht van een olielamp les in de Ateso taal. Overdag kon ik dan oefenen..

Met clanvetes hadden wij op zich weinig te maken, maar waar we soms wel bij betrokken werden, waren de problemen bij begrafenissen. Als bijvoorbeeld de bruidsschat nog niet afbetaald was, en er kwam een vrouw te overlijden, dan eiste de andere familie dat er nog een bepaald aantal koeien moesten komen. Anders wilden ze het lijk niet begraven.

Ik heb wel eens een hele scène meegemaakt rond een graf – de graven waren op het erf, bij de hutten, je had geen gezamenlijk kerkhof of zoiets. De families moesten het probleem natuurlijk zelf oplossen, maar ik zei wel: “Allee, we kunnen niet de hele dag wachten.” Toen er toch een paar kalveren gebracht werden, kon de begrafenis doorgaan.’

Hoe ging je om als pastor met het verschijnsel van polygamie in Oeganda ?

's Lands wijs 's lands eer

‘Om wat oud vakjargon te gebruiken: ik was priester, ging voor in de Liturgie, diende het doopsel toe en nam de biecht af. En dat deed ik in de taal van de mensen die ik pastoraal bijstond.

Om de biecht te mogen afnemen moest ik een soort taalexamen afleggen bij de plaatselijke bisschop. Hij legde mij een tekst in het Ateso voor die ik onvoorbereid hardop moest voorlezen. Ik snapte lang niet alles wat er stond, maar mijn uitspraak was blijkbaar voldoende: met de woorden “vergeef mijn volk” verklaarde de bisschop mij bevoegd. Het ontroerde me toen echt dat een Oegandese bisschop zijn volk aan mij, een blanke Nederlander, toevertrouwde.

Al snel werd ik geconfronteerd met opvattingen over familielevens en seksualiteit, die sterk verschilden van onze westerse normen en waarden

Je kreeg bijvoorbeeld te maken met polygamie. Mannen die meerdere vrouwen hadden, mochten officieel niet eens biechten van de kerk. Volgens de westerse kerk leefden deze mensen in zonde. Je moet dit verschijnsel in de Afrikaanse context zien. Polygamie is een overlevingsmechanisme, gericht op voortzetting van de stam

Ik heb dat altijd een heel vreemd punt gevonden.. Een belangrijke reden voor polygamie was bijvoorbeeld als de man bij zijn eerste vrouw geen kinderen kon krijgen. Het was een schande om geen kinderen te hebben, daar moest dus een tweede vrouw bij. Ik moest daarbij toch wel aan het Oude Testament denken.

Natuurlijk was polygamie ook een teken van welvaart. De relaties werden immers via bruidsschatten geregeld. Er moest voor vrouwen betaald worden: in koeien en zo, daar waren allemaal regels voor. Door de verstedelijking van Oeganda veranderde wel het een en ander. Mannen die in de stad gingen werken, in Kampala bijvoorbeeld, namen daar vaak een vriendin bij waar ze geen bruidsschat voor betaalden – dat was weer tegen de gewoontes in.

Ik praatte wel degelijk met deze mensen over hun polygame levenshouding. Die gesprekken gingen meestal niet over het huwelijk als zodanig, maar over geld: “Ik heb niet genoeg geld om een tweede of derde vrouw te nemen”. De mensen dachten vanuit een totaal ander perspectief dan bij ons. Daar moet je je wel voor open stellen wanneer ze bij je komen biechten. Het was een totaal andere opvatting dan bij ons. .

Huwelijken zoals wij die kennen werden destijds bijna niet gesloten: áls er al iemand trouwde had hij meestal al drie of vier kinderen. Tja, zo ’n man moest natuurlijk wel weten of beide partners vruchtbaar waren. Het huwelijk vond dan plaats om sociale redenen, om het feest. Ze kleedden zich dan mooi aan. Het was een imitatie van een westers huwelijk. Er waren zelfs collega’s uit Oostenrijk die voor deze gelegenheden tweedehands bruidsjaponnen in huis hadden.’

Hoe keek men aan tegen het celibaat in Oeganda in die tijd ?

Familieliefde en celibaat

‘Aan de ene kant hadden de Oegandese geestelijken dezelfde opleiding gehad als wij, het seminarie en zo. Maar aan de andere kant waren er ook grote verschillen. De familie was er bij hen veel meer bij betrokken. Hun huis zat altijd vol met familieleden. Als Nederlander was ik gewend dat een familie haar priesterzoon steunt, ook materieel. Mijn ouders hebben zich heel wat offers getroost om mijn opleiding te kunnen bekostigen.

In Afrikaanse landen ligt dat heel anders: een eigenlandse zuster dient juist iets voor haar familie te doen, zij heeft immers niets te klagen in dat klooster! Kan haar zusje geen werk krijgen binnen die kloostergebouwen? Door te poetsen of de was te doen, kan zij haar zoon weer laten studeren. Iedereen dient zijn minderbedeelde familieleden te ondersteunen.

Af en toe kwam met name de celibaatkwestie om de hoek kijken: er gingen geruchten dat veel Oegandese geestelijken kinderen zouden hebben. Dat werd nooit expliciet besproken in vergaderingen, noch onder de Mill Hillers, noch bij besprekingen in het plaatselijke bisdom.

Het is nu heel wat anders dan veertig jaar geleden, toen je besloot om celibatair te blijven. Het is allemaal niet zo eenvoudig. We leven nu in een heel andere wereld waarin de lijfelijkheid een heel andere plaats heeft dan veertig jaar geleden. Vroeger waren de grenzen duidelijker.

Ik weet dat kardinaal Simonis werd gevraagd of hij wel eens verliefd was geweest, en hij antwoordde: “Ja, ja, dat was allemaal héél erg binnen de perken.” Het is een persoonlijke invulling die bij iedereen anders ligt. Het is inmiddels een teken van de tijd dat in Europa nauwelijks meer mensen priester willen worden, het celibaat er niet meer bij willen nemen. WE zien vele pastoraal werkers en werksters om ons heen die zeer toegewijd zijn en juist veel steun ervaren van hun partners .Hun manier van werken en leven komt vaak zeer positief over voor de Christenen van onze tijd

Wat was je contact met lokale genezers en hoe gebruikte je het sacrament van de zieken?

‘Ik was zelf zeer geïnteresseerd in het sacrament van de zieken. Dat was een reden voor mij om te kijken naar de genezingsrituelen van de “emuron” de medicijnman: kruiden mengen, samen bidden, andere kleren dragen. Een van de vormen van behandeling door de medicijnmannen was bijvoorbeeld het maken van inkervingen in het lichaam. Ze sneden dan in het lijf, of het gezicht en lieten het bloed lopen. Naderhand zag je de littekens.

Een van die medicijnmannen vroeg mij eens: “Jullie hebben iets te maken met het Allerhoogste, hè? Dat heb ik ook. Ik heb mijn gaven als genezer ook van de Allerhoogste gekregen.”

Soms kwamen de medicijnmannen ook naar eucharistievieringen of naar een andere kerkelijke bijeenkomst toe. Er was niet een totale scheiding zoals in het begin, toen zulke mensen nog *witch-doctors* werden genoemd. *Witch-doctor* had een negatieve bijklank, alsof hun praktijken te maken hadden met boze geesten. Maar dat kwam bijna niet meer voor. De Oegandezers gingen ook naar gewone ziekenhuizen toe, of naar de speciale klinieken van de missie. Maar als ze dan uiteindelijk niet beter werden, gingen ze toch vaak terug naar zo’n lokale genezer, die ook half psychiater was.

Het bestuderen van die genezingsrituelen bracht me op het idee om met een nieuwe dienst voor de zieken te beginnen. De katholieke kerk kent het sacrament van de ziekenzalving. Maar dat werd nauwelijks toegepast. Ik werd soms gevraagd te komen als er iemand op sterven lag: dan moest ik op de motor, met iemand achterop om me de weg te wijzen, kilometers en kilometers door het binnenland rijden om iemand te bedienen. Vóór het Tweede Vaticaans Concilie werd dat “het laatste sacrament” genoemd. Daar was je uren mee kwijt, en dat was allemaal individueel.

Ik weet nog dat ik een keer bij een vrouw kwam, waarvan ik dacht dat ze op sterven lag. Ze ging opeens rechtop zitten en wees: “Die kip moet je aan de pater geven!” Dat was dan als betaling voor de benzine.

“Dat doodgaan van haar, valt nog wel mee,” was toen mijn reactie.

Maar ik wilde de ziekenzalving verplaatsen van “het laatste sacrament”, naar een beleving in de gemeenschap. In overleg met de catechisten heb ik de individuele kerkelijke ziekenzalving toen geleidelijk omgebouwd tot een gezamenlijke Viering voor de Zieken, waarbij de zieken centraal in de gemeenschap stonden. Dat sloeg wel aan.’

Hoe ging de overgang van Afrika naar Latijns Amerika in 1982 ?

‘Mij werd door mijn oversten gevraagd of ik pastoraal theologie wilde studeren: Ik ben toen één jaar in Engeland en twee jaar in België geweest. In Engeland volgde ik bij de Jezuiten bij het Heythrop College een diplomacursus en schreef over ‘*the sacrament of the sick and healing*’. In België, ook bij de Jezuiten, deed ik onderzoek naar kleine christelijke gemeenschappen in Engels- en Franssprekend Afrika. genaamd: *Basic Christian Communities in Africa. An overall view and a pastoral reflection*. Tijdens die studie ben ik met een beurs van Missio Aachen drie maanden naar Zuid Amerika geweest – naar Peru, Chili en Brazilië – om de theologie en de praktijk van de zogenaamde basismilieus te bekijken.

Daarna werd ik vanuit het hoofdbestuur in Engeland benoemd naar Brazilië. In de drie maanden dat ik in Zuid Amerika gereisd heb, ben ik hele bijzondere mensen tegen gekomen

zoals Dom Helder Camara en Carlos Mesters en heb ik een ander soort kerk dan in Afrika leren kennen. In die tijd floreerde de bevrijdingstheologie. Ik kwam terecht in het bisdom Itaguai, waar bisschop Dom Vital Wilderink, van oorsprong een Nederlander, bisschop was.

Zowel de bevrijdingstheologie als die Nederlandse bisschop spraken mij bijzonder aan. Er waren natuurlijk ook allerlei elementen die vreemd voor mij waren. De Candomblé, en de Makumba en Umbanda deden me aan Afrika denken. De Imanja--de godin van het water - deed me denken aan Onze Lieve Vrouw. Het syncretisme vierde hoogtij. De bedevaarttochten naar Aparecida deden me denken aan Lourdes en Fatima.

De bevrijdingstheologie was voor mij eigenlijk een nieuwe lezing van de Bijbel: het was geen geschiedschrijving meer. Het ging niet alleen maar over twee-, drieduizend jaar geleden – het heeft elementen uit die tijd en uit die cultuur natuurlijk, maar de Bijbelinterpretatie moet vooral relevant zijn voor de realiteit waarin de mensen nu leven, lijkt me.

In de basisgemeenschappen hadden wij bijbelgroepen waarin we spraken over wat er om ons heen aan armoede was en aan onrecht gebeurde. Het was meestal een bewustmakende lezing via een bijbeltekst, lettend op de realiteit om ons heen – bijvoorbeeld de tekst uit de Bergrede over hen die honger en dorsten naar de gerechtigheid. Dan praatten we erover wat dat kon betekenen voor het hier en nu, en kwamen tot de conclusie: we moeten opkomen voor onze rechten, er moet riolering komen in onze wijk.’

Hoe kreeg de optie voor de armen gestalte in jouw leven in Brazilië?

Ik raakte persoonlijk betrokken bij twee landkrakingen – landbezettingen binnen de parochie. Het landprobleem in Brazilië is enorm. Zo’n landkraking werd georganiseerd door een aantal mensen uit de *favela*’s, de sloppenwijken. Het idee was dat ze uit de *favela*’s weg konden raken, en zelf rond konden komen van de teelt op een stukje grond. Ze bezetten het land dus om landbouw op te kunnen bedrijven en producten te kunnen kweken: groentes en zo, om naar een veiling te brengen, of langs de weg te verkopen.

Ze vroegen ons om hen te steunen met advocaten, soms met eten, met kleren, noem maar op. Ze hadden hun eigen leiding, maar ik raakte er wel bij betrokken: ik zat bij de vergaderingen, en was aanwezig bij acties.

De eerste keer ging het om een stuk land van de universiteit. Daar werd meteen het leger op afgestuurd. Binnen een week waren de bezetters al weer weg.

De tweede keer lag de grond binnen de parochie, maar was niet van de universiteit. Er werden toen grote acties gehouden, waarbij we bijvoorbeeld het verkeer tussen Rio de Janeiro en Sao Paulo stopten – dan gingen ze met z’n allen op de grote weg liggen. Moeders met kinderen gingen gewoon op het wegdek liggen, terwijl de vrachtwagens erg dichtbij kwamen, tot op slechts enkele centimeters van hun hoofden verwijderd. De politie kwam natuurlijk om te proberen ons weg te sturen, maar dan stonden de actievoerders klaar met grote spandoeken over de nood aan een stuk land etc..

Ik hield me een beetje op de achtergrond, maar zo’n vreemde Europeaan erbij heeft al zijn impact. De politie probeerde mij aan hun kant te krijgen. Op een gegeven moment hebben ze mij zelfs geslagen – maar dat namen die boeren niet. “Je blijft van onze pater af!” Die bezetting heeft voor een groot deel succes gehad. Zeker dertig mensen die er wonen

hebben nu de vereiste papieren: ze bouwden hun eigen schooltjes, hun eigen kerkje. Er is nog wel een heel stel mensen waarvan de papieren niet in orde zijn, maar toch...’

‘Als pater heb je in Brazilië een status die anders is dan hier in Nederland. Ook al loop je niet in soutane of met een boordje om, iedereen kent je. De mensen hingen aan je lippen als je ergens kwam: “Padre! Padre!..”

Status had ik dus zeker. Daardoor was ik ook misschien meer beschermd. Maar aan de andere kant waren priesters, ook juist het doelwit van vergeldingsacties. Zo zijn vooral bij landkwesties priesters gesneuveld. Afgemaakt. Met name in San Salvador Midden-Amerika, bijvoorbeeld waar die zes Jezuïeten vermoord zijn. Maar ook in Brazilië is het verschillende keren gebeurd dat juist priesters en vrouwelijke religieuzen het slachtoffer werden. Daarmee probeerden de autoriteiten het initiatief te doden.

Bij de landkwesties was dat voor mij wel een reden om uit te kijken. Ik weet nog wel dat de eerste keer, bij die universiteit, voortdurend werd geroepen: “Die pater! Die rooie!” Terwijl ik daar niets van had georganiseerd. Maar die naam kreeg je toch, gewoon doordat je erbij was. Dat was wel een beetje uitkijken... Ik ben ook twee keer in mijn huis overvallen. De tweede keer was tijdens zo’n landbezetting. Zeker weten doe je het niet, maar ik vermoed toch dat het daarmee te maken heeft gehad.’

‘Op het moment dat er democratie in Brazilië kwam, in plaats van de militaire dictatuur, was er een leegloop vanuit de basisgemeenschappen. Veel leiders gingen de politiek in of steunden de syndicaten. Dat was een grote verandering. Door hun politiek of sociaal engagement hadden deze mensen minder tijd om nog aan de basis Gemeenschappen deel te nemen..

In heel Zuid-Amerika vond een verschuiving plaats binnen de bevrijdingstheologie, van strijd en engagement, naar een bevrijdingsspiritualiteit: waar haal je de lange adem vandaan om door te gaan? De armen blijven arm en de rijken worden rijker. Hoe lang houd je dat vol, waar haal je de kracht vandaan om toch door te kunnen gaan?

Ik probeerde mensen de kracht te geven door samen met hen te zijn, samen te zingen en samen te bidden. Hen het gevoel te geven dat ze er niet alleen voor stonden, duidelijk te maken dat we samen staan in die strijd naar gerechtigheid. Solidariteit was een belangrijk punt. We organiseerden bijvoorbeeld projecten voor werkelozen. We begonnen een gemeenschapsbakkerij en we maakten gemeenschappelijke tuintjes. Voordat de groenten klaar waren, werden ze meestal al gejat door de deelnemers zelf .. het ging toch vooral om de gezamenlijke aanpak en solidariteit.’

Is het waar dat je Romario op een voetbalveld getrouwd heb?

‘Ik heb Romario nog getrouwd in Brazilië, ongeveer een week voordat hij naar PSV ging. Ik denk dat zijn schoonouders insisterden dat het paar trouwde voordat het naar Europa ging. Monica was nog maar zeventien.

Het was in de parochie van een Belgische Scheutist. Hij had tegen mij gezegd: “Dat moet jij maar doen, want hij gaat bij jullie in Nederland voetballen. Niet in België!”

Het vond plaats bij het huis van een vriend van Romario, met een voetbalveldje ernaast. Er was geen kerk in de buurt te bekennen. We hebben de plechtigheid gehouden op dat

voetbalveld. In Brazilië kun je het burgerlijk en kerkelijk huwelijk tegelijkertijd sluiten, als er twee papieren worden getekend. Er was ook een rechter bij, een voetbalsupporter.

We maakten een kring van alle aanwezigen: zo'n vijfhonderd mensen. Op de penaltystip stond een tafeltje waar het bruidspaar met hun getuigen voor stond. Er was geen Eucharistieviering bij, dat deden we bijna nooit: we hielden een Woorddienst. Ik had een lezing gekozen van Paulus over degenen die zich trainen als atleten. En ik heb – op verzoek van Romario's schoonmoeder – gezegd dat dit een contract was dat niet te vergelijken was met zijn contract bij PSV, want dát kon wel eens tijdelijk zijn. Nou ja, dat bleek dit contract achteraf ook...

De volgende dag stond het natuurlijk in alle kranten van Brazilië. De bisschoppen hielden toen net een conferentie. Op de foto's stond ik ook, dus tegen Dom Vital werd gezegd: "Dat is jouw vicaris die dat doet!" Hij wist daar niets van, dus ik werd naderhand wel even op mijn vingers getikt! Hij verordonneerde dat voortaan alle huwelijken in een kerk moesten worden voltrokken.

Later – we hadden altijd vrij veel huwelijken in de Mei maand – voltrok ik in de parochie een huwelijk van mensen van echt arme afkomst. Daar hoorde ik de moeder van de bruid tegen een vriendin zeggen: "Die priester heeft Romario getrouwd, en die gaat nu mijn dochter trouwen": Ik vond het belangrijk dat de mensen wisten dat ik er voor iedereen wilde zijn. Dan is het toch de moeite waard geweest.' !!

Hoe ging het afscheid van de basis en hoe ervaarde je het?

'Ik was net de rechterhand van de bisschop in Brazilië toen ik werd gekozen tot provinciaal overste van Nederland. Het was moeilijk om te vertrekken. In Nederland ging toen, naast mijn gewone werk als priester, de meeste energie uit naar wat nu het "*managen*" heet van een missiecongregatie, een genootschap dat afnam in omvang en activiteiten moest afstoten. Ik heb huizen moeten sluiten, het ging me aan het hart. Maar zoals de Braziliaan zegt: "De hoop is de laatste die sterft!"

'Na een sabbatperiode in Israel keerde ik weer terug naar Brazilië. Ik was daar pas anderhalf jaar toen het Algemeen Kapittel plaatsvond – de algemene leden vergadering van onze congregatie. Ik was vertegenwoordiger van Latijns Amerika en had al snel door dat ik deze keer niet zou ontsnappen. Ik zou wel in het hoofdbestuur komen, vermoedde ik. Vooral vanwege mijn ervaring: ik had in Europa, Afrika én in Latijns Amerika gewerkt – in drie continenten. Er speelden ingrijpende kwesties binnen de congregatie, met name over de toekomst. Daar stelde ik nogal grote vragen bij. Degenen die dezelfde vragen hadden, dachten: laat hij het maar eens een tijdje doen.

Ik werd gepolst: "Ben je bereid?" Dan zeg je geen nee. Op deze manier hoopte ik toch iets voor de congregatie te kunnen betekenen. Ik werd gekozen door mijn collega's. En ja... toen ik afscheid moest nemen van de basis, was dat een heel moeilijk moment.

Ik werd algemeen overste, een lid van een equipe. De anderen waren een Engelsman, een Tiroler uit Italië, een Ier en een Nederlander. Het was een hele sprong, maar we kregen goede begeleiding van een anglicaanse geestelijke, een psycholoog. We ontmoetten elkaar eens in de drie maanden. Er heersten binnen ons bestuur verschillende opinies – en we hadden samen de verantwoording. Dat was anders dan twintig jaar geleden, toen je als

algemeen overste zelf alléén de eindverantwoordelijkheid had. Overigens volgens het Kerkelijke Wet is dat nog zo..Team werk is een nieuwe manier,vind ik.

Hoe zie je zelf de toekomst van jullie Misssionaire Congregatie ?

Ik benadrukte een realistische kijk op de feitelijke situatie van de congregatie die verspreid over alle continenten natuurlijk een sterk verouderde groep werd. Er was in '88 een begin gemaakt met de rekrutering in Afrika en Azië. Ik hoopte dat we daar de beperkingen van in zouden zien: ik vond het zonde om al onze beste krachten in te zetten voor rekrutering en vorming terwijl de prioriteit van onze congregatie juist de eigenlijke missie ,de zending was. Bovendien zag ik dat er mensen voor de opleiding werden ingezet die we daar twintig jaar geleden nooit voor benoemd zouden hebben .Het had niet meer de juiste kwaliteit. Zelfs Moeder Teresa van Calcutta zei tegen een Benedictijn in Engeland: “Ik kan zoveel kandidaten krijgen als ik wil, maar ik heb niet genoeg vrouwen die hen kunnen begeleiden.” Dat geldt denk ik op het ogenblik voor bijna iedere congregatie.

Ik had grote vragen over de toekomst. Binnen vijf tot acht jaar zouden er in onze congregatie bijna geen Europeanen meer zijn, en zouden we met een handjevol Afrikanen en Aziaten overblijven. Mijn insteek was dat we zouden moeten samenwerken met anderen. Als er een toekomst is,zei ik, zie ik die alleen in een nauwe samenwerking met andere congregaties met wie we veel overeenkomsten hebben, zoals de Witte Paters en de SMA en anderen

Ik propageerde dat je alleen in samenwerking kunt overleven. Door bijvoorbeeld, misschien een wild idee, onze Afrikanen met de Afrikanen van andere congregaties te laten samengaan – of te laten samengaan met een plaatselijke, eigenlandse congregatie, zoals The Apostles of Jesus in Oost-Afrika. Die worden bekritiseerd omdat er intern stammenkwesies zouden spelen, maar dat vindt je overal in Afrika .Dat hebben we recentelijk wel gezien in Kenya. Zij hebben wél driehonderd leden, en die zijn een stuk jonger dan onze confraters. Laat de Geest waaien waar Hij wil: door een diversiteit aan samenwerkingsvormen zal men werken aan een betere wereld. ,hoop ik .

Voel je een spanning tussen top en basis in de kerk?

‘Ik zou het er volkomen mee eens zijn als bestuurders eerst een tijdje ervaring aan de basis zouden moeten opdoen. Ik vind Cuba wat dat betreft een voorbeeld, waar een dokter eerst een tijdje mee moet helpen de gangen te dweilen en in de verpleging moet werken: hij gaat door het hele scala heen. Cuba stuurt ook veel doktoren naar Afrika toe. Dat heeft toch iets bijzonders. Dat zou ook de methode moeten zijn binnen onze kerk.

Want er is een groot spanningsveld tussen de basis en de top. Ik ken iemand die in Aparecida is geweest, waar de bisschopsconferentie van alle Latijns-Amerikaanse landen is gehouden in Mei 2007. . Weet je dat in het einddocument door clerici in Rome tweehonderd veranderingen aangebracht zijn? De aandacht voor de bevrijdingstheologie en basisgemeenschappen was tijdens deze conferentie waarschijnlijk te sterk aanwezig. De kerkelijke hiërarchie voelt zich bedreigd en ondersteunt massief de restauratieve tendensen, dat merk je aan alle kanten. Daar schrik ik vaak van.

Je merkt ook in Nederland die spanning tussen de basis, dat wil zeggen de parochie en de kerkelijke hiërarchie. De Nederlandse provincie van de

dominicanen heeft bijvoorbeeld een brochure gepubliceerd onder de titel Kerk en Ambt. Dat document is bedoeld om de discussie te openen over het tekort aan voorgangers in de Eucharistie. Maar in zijn reactie op de brochure beschuldigt pater Legrand o.p. zijn Nederlandse confraters van 'oververheerlijking van de basis'. Dat is een emotioneel verwijt, geen inhoudelijke bijdrage aan de discussie.

‘Die spanning tussen de kerkelijke leiding en wat er zich afspeelt op de werkvloer zal volgens mij alleen maar toenemen. Dat heb ik in mijn laatste jaren in Brazilië kunnen ervaren als vicaris, als assistent van de bisschop. Er voltrekt zich een scala aan ontwikkelingen: de opkomst (en soms snelle neergang) van de pinksterachtige gemeenschappen, de groeiende ontkerkelijking in de steden, de voorzichtige opbloei van de bevrijdingsgedachte en de sterke ontwikkeling van het syncretisme: de toch al devotieel gerichte katholieke gebruiken worden doorspekt met gebruiken uit de onderliggende Afrikaanse culturen. De traditionele invulling van de westerse katholieke ritens was vaak gebaseerd op oude Germaanse gebruiken. Werd het midwinterfeest geen kerstmis? Zijn de gebruiken in de oude Braziliaanse culturen niet gelijkwaardig aan oude Germaanse gewoonten? Wat zijn de verschillen, wat zijn de overeenkomsten? De godin van het water lijkt sprekend op de maagd Maria...

Als pastor kon ik meedoen met een andere beleving van de kerkelijke vieringen: er werd gezongen, gedanst, geklapt en men gebruikte vaak plaatselijke instrumenten. Dat was de kerk absoluut niet gewend, want drums werden bijvoorbeeld geassocieerd met het oproepen van geesten en noem maar op, met name in Afrika. En daar stond ik dan als stijve westerling. Dat er meer leven is tijdens een viering – zowel in Afrika als in Brazilië – dan in Europa, dat sprak me wel aan. Je doet mee: en wat een verademing!

In Brazilië was het ook een strijd toen het bewustzijn van de *négritude* op begon te komen. De blanken vonden dat de vieringen Europees moesten blijven. Maar als 45% van de bevolking Afrikaanse elementen heeft, wat in Brazilië het geval is, dan wordt het toch vanzelf – vooral in niet-katholieke kerken, in Pinkstergemeentes – veel Afrikaanser, veel losser en levendiger dan bij ons.

De Afro-Brazilianen hadden ook bij ons zo hun eigen plechtigheden. Als bijvoorbeeld het Evangelieboek werd binnengedragen, ging dat door de hele kerk heen en werd daaromheen gedanst, totdat het voorin was en werd overhandigd voor de lezing. En er was de offerande, zowel in Afrika als in Brazilië: waarbij een deel van de oogst die op het land was verbouwd werd geofferd. Later werd dat verdeeld onder de armen, of het was voor het onderhoud van de priester, zo kregen we zoete aardappelen of wat maïs, en ook vaak eieren.’

Wat heeft u er toe bewogen om terug te keren naar Nederland?

‘Na mijn periode als algemeen overste was het bisdom van Itaguai in Brazilië niet meer hetzelfde als voorheen: er was inmiddels ook een nieuwe bisschop en die had een totaal ander pastoraal beleid. Ik had wel genoeg aanbiedingen, en ik had naar een ander bisdom kunnen gaan, maar dan had ik op mijn eentje gezeten en daar voelde ik weinig voor.

In Zuid Afrika volgde ik vier maanden een cursus. Daar zaten Afrikaanse collega's die op het einde heel duidelijk maakten: “De tijd voor de blanke missionarissen is voorbij. Door jouw talenkennis lig je op ons voor. Je spreekt Engels, en intussen al wat Afrikaans, en je

spreekt Portugees, dus je kent alle eigenaars van de supermarkten hier. Je zou eigenlijk alleen nog een inlandse taal moeten leren: Lesotho.” Ik was een bedreiging voor mijn eigen collega’s. Dat voelde ik heel goed aan. Al had ik twee goede uitnodigingen liggen – één van Kevin Dowling, de Zuid Afrikaanse bisschop die zo opelijk over de aids kwestie spreekt, en één van Stephen Brislin, de bisschop van Kroonstad, waar ik meteen een parochie had kunnen krijgen – ik dacht: wegwezen!

Toen kreeg ik een aanbod in Genève van een internationale parochie met een grote gemeenschap van buitenlanders. Tachtig, negentig nationaliteiten. Vijftienhonderd mensen die iedere zondag naar de kerk komen. Daar zou ik wel Frans moeten spreken, maar in België had ik in het Frans gestudeerd, dus dat kwam snel genoeg terug. Maar toen merkte ik dat er twee priesters waren die de hele parochie in tweeën hadden verdeeld, er waren verschillende problemen. Bovendien kreeg ik van die opmerkingen: “Je voorganger tenniste altijd met me” en “die golfde altijd met me”. Terwijl ik juist mijn collega’s in Kenia had beschuldigd, dat ze teveel op de golfbaan zaten. Nee, dacht ik, ik doe het niet.

Ten slotte kreeg ik zowel een aanbieding uit Rotterdam als uit Amsterdam. In Rotterdam ging het om de Kaapverdische parochie, de grootste parochie van Rotterdam. Daar ben ik een weekend geweest. Ik vond het zeer aantrekkelijk, maar het was teveel om daar na een drukke baan alléén in te duiken. Dat zag ik op dat moment eigenlijk niet zitten. Dus ik koos voor Amsterdam: een multiculturele stad, die me erg aansprak. Zo zijn alle wasserijen hier in de buurt in handen van Pakistani en Afghanen – ik ben in die landen geweest toen ik mijn collega’s daar bezocht. Ze vinden het leuk om te horen dat je in hun thuisland geweest bent en een paar woorden in hun taal spreekt. Hier hadden ze al drie jaar geen vaste pastor. Ik was inmiddels 63, en dacht: Het is nu of nooit

Wat vind u dan zo anders in Nederland?.

Het was misschien makkelijker geweest om terug te gaan naar Brazilië. En het is zo anders om terug te komen naar eigenland, alles is zo anders hier in Nederland: alleen al het contact met een huisarts bijvoorbeeld. Ik beschouw de verhouding met een huisarts als een bepaalde intimiteit en vertrouwelijkheid, maar hier moet je zelf bijna de diagnose stellen, en dan zijn ze al bezig om de medicijnen voor te schrijven. Dat is kort door de bocht gezegd, maar wel de indruk die ik heb gekregen. Dat is me koud op mijn dak gevallen. Ik voel me soms een vreemdeling in mijn eigen land.

Ook in de kerk is veel veranderd. Een voorbeeld is de uitvaart van de twee jonge diakens die vlak voor Kerstmis op ongelukkige wijze omkwamen bij een auto-ongeluk. Het ging om een jonge Afrikaan en een Spanjaard die in de zomer tot priester zouden worden gewijd. Tijdens de hele uitvaart is geen traan gevloeid. De moeder van de jonge Spaanse diaken zei: “Ik offer alles op voor de bekering van Nederland. Ik heb mijn man negen maanden geleden verloren, en nu mijn zoon. Ik ga niet terug naar Spanje. Ik ben missionaris.” De bisschop verzorgde een buitengewoon goede preek – hij ging in ieder geval ook in op het leed – en dat heb ik hem ook geschreven, maar in mijn brief vermeld ik ook dat ik soms met gekromde tenen had gezeten, omdat ik niet kon verdragen dat het leed zó verspiritualiseerd werd.

Hoe gaat u om met migranten en illegalen?

‘Gelukkig vind ik de warmte die ik buiten vaak mis, terug in mijn parochie. Ik ben nu pastor voor Portugeessprekende gelovigen uit Amsterdam en verre omgeving: een internationaal gezelschap met als voertaal het Portugees – en dat is veel breder dan alleen Portugal.

De groei zit er in. Ik begon met tachtig man, en inmiddels komen hier elk weekend bijna tweehonderd mensen bij elkaar. Een moment van samenzijn, van cohesie. Veel illegalen sluiten zich dan aan.

Mijn sociale en pastorale zorg gaat uit naar die vreemdelingen, naar de “*sans-papiers*”, de ongedocumenteerden, de zgn.illegalen. Zij komen vaak hier om wat geld te verdienen voor het thuisfront, om medische kosten te kunnen betalen, om een grote familie in een schamel onderkomen van eten te kunnen voorzien. En geloof me: wat worden ze uitgebuit! Ik heb wel eens zulke mensen helpen verhuizen. Dan moet je naar drie- vier-hoog- achter, dat is geen pretje. Om de haverklap worden ze op straat gezet. Miserabele behuizing, laag loon, geen protest, anders ophoepelen. Illegalen, foei! Maar zolang we geld aan hen kunnen verdienen...

Ik heb zelf bijna vier jaar illegaal in Brazilië gezeten. Dat was in de periode dat ook twee Franse priesters in de gevangenis werden gezet. Het was heel erg anti-kerks toen, en het was heel moeilijk om in die tijd een verblijfs vergunning te krijgen en te kunnen werken. Na mijn eerste jaar kreeg ik dan ook geen herziening van mijn werkvergunning, waarschijnlijk omdat mijn bisschop nauw betrokken was bij het landpastoraat. Ik kreeg acht dagen om het land te verlaten. Ik mocht geen auto meer rijden, want mijn rijbewijs werd afgepakt. Ik mocht geen bankrekening hebben, maar die had ik al. Ik ging gewoon door. en na 4 jaren kreeg de bisschoppenconferentie de papieren voor elkaar..

Als ik dat vertel aan de illegalen hier, geloven ze dat bijna niet: dat ik, een priester, ook illegaal ben geweest. Het was natuurlijk wel heel anders dan hoe zij hier zitten.

De illegalen hier praatten met me, ze vertellen vaak al heel snel: “Ik heb geen documenten”. Sommigen zitten al zeven jaar zonder papieren. We hebben nu een Afrikaan, die maar geen kamer kan krijgen. Hij wordt half gedoogd omdat hij hier zit vanwege zijn diabetes. Hij kan geen plek vinden en de Raad van Kerken steunt hem met geld. Eerst sliep hij nog in een shelter, maar dan moet je wel iedere dag achttien euro betalen... en hij mag niet werken want hij heeft geen papieren .Wij proberen ervoor te zorgen dat hij te eten krijgt, en we volgen zijn proces, want er moet een uitspraak komen: hij zit hier nu al zeven jaar.

Met zulke situaties kom ik in contact, en ik probeer te doen wat ik kan.

Afgelopen zondag hadden we in de kerk een carnavalsfeestje georganiseerd. Je had die Brazilianen moeten zien: hier voelen ze zich veilig en kunnen ze dansen – de kinderen waren verkleed – dat was voor mij heel leuk om daarbij te zijn. De Brazilianen dronken bier, de Portugezen alleen maar wijn: daaraan merk je het verschil. Het is een Portugees-sprekende gemeenschap, maar met zowel Brazilianen als Portugezen. Ze kunnen allemaal door één deur, al is de deur soms wat te klein...

Als ik tussen deze mensen sta, met hen eet en drink en in gesprek benen samen met hen eucharistie vier , dan voel ik me weer voor honderd procent missionaris, in de goede zin van het woord.’